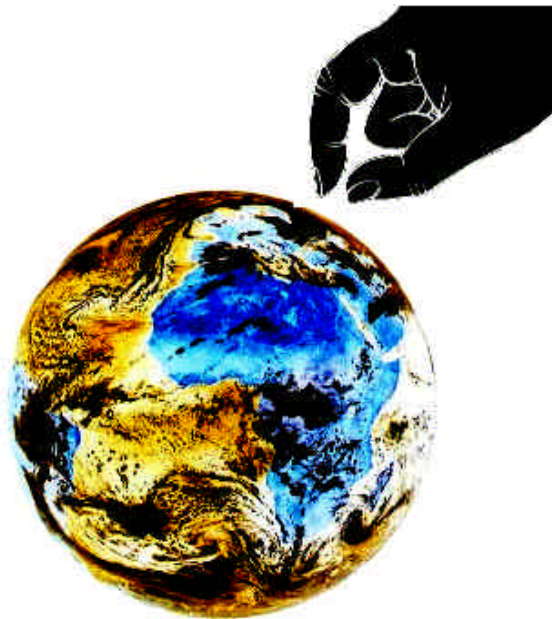

Daniel Nilsson
Ivögatan 8A
214 22 Malmö
040-97 51 34
monetar@mail.bip.net

Är mer väldefinierade äganderätter lösningen på miljöproblemen?

Från "Egendom är stöld" till "Jag älskar att äga"

Sammandrag

Denna uppsats behandlar frågeställningen om mer väldefinierade äganderätter är lösningen på miljöproblemen.

Vi lever på en jord med begränsade resurser och så snart man befinner sig i en sådan typ av resursknapphet uppstår konflikter, de resurser som finns på jorden måste på något sätt förvaltas. Antingen sker denna förvaltning gemensamt, genom exempelvis staten, eller så sker den enskilt. Det finns fyra huvudsakliga ägandeförhållanden; statligt ägande, privat enskilt ägande, gemensamt ägande och ingen ägare.

Tanken bakom påståendet att mer väldefinierade äganderätter skulle lösa miljöproblemen är att om äganderätterna är privata och väldefinierade så kan A inte förbruka en resurs som ägs av B utan att ersätta B för den skada som uppstår. En resurs man själv äger och förvaltar vårdar man bättre än en gemensam enligt tesen.

När en resurs ägs gemensamt kan allmänningarnas tragedi uppstå, vilket innebär att ingen känner ansvar för den utan använder resursen så att den ger maximal nytta för den enskilda individen. Maximal nytta för individen behöver inte betyda maximal nytta för samhället, vilket leder till att resursen ofta överutnyttjas.

Det finns omfattande kritik mot teorin om allmänningarnas tragedi. Bland annat hävdar många att man inte kan betrakta samhället som enskilda individer som inte kommunicerar med varandra eller samarbetar.

En äganderätt definieras först när kostnaderna för att identifiera och skydda den understiger värdet skadorna på resursen har. En metod för att minska kostnaderna är att definiera äganderätterna på exempelvis föroreningarna istället för på resursen, ett exempel på detta är utsläppsrättigheter.

Problem som kan uppstå med mer väldefinierade äganderätter är att marknaden för resurserna sätts ur spel genom att informationen inte är fri. Ett annat problem är hur äganderätterna ska fördelas rättvist. Ytterligare ett problem är att ägarna till resurserna kan komma att agera kortsiktigt istället för långsiktigt, vilket kan leda till att man fastnar i fångarnas dilemma.

Väldefinierade äganderätter är i vissa fall ett bra sätt att förvalta resurser, men i andra fall en sämre. En lösning som borde användas flitigare är lokalt gemensamägda resurser, där alla ägare känner ansvar för resursen så att den nyttjas uthålligt.

INLEDNING.....	4
ÄGANDERÄTT	4
<i>Historiskt.....</i>	4
<i>Varför äganderätt?.....</i>	4
<i>Att äga i Sverige.....</i>	5
<i>Producentansvar.....</i>	5
<i>Property rights.....</i>	6
<i>Varför skulle en mer väldefinierad äganderätt leda till mindre miljöproblem? .....</i>	6
ALLMÄNNA OCH GEMENSAMMA TILLGÅNGAR.....	6
<i>Utestängbarhet.....</i>	6
<i>Rivalitet.....</i>	7
<i>Tragedy of the commons.....</i>	7
<i>Kritik mot tragedy of the commons.....</i>	8
<i>Coaseteoremet.....</i>	8
MARKNADSLIBERAL MILJÖHUSHÅLLNING.....	8
<i>Att definiera nya äganderätter.....</i>	8
<i>Företags miljöpåverkan.....</i>	9
UTSLÄPPSRÄTTIGHETER.....	9
<i>Praktiska erfarenheter.....</i>	9
<i>Utdelning av utsläppsrättigheter.....</i>	10
PROBLEM MED MER VÄLDEFINIERADE ÄGANDERÄTTER	10
<i>Kontrollerande myndighet.....</i>	10
<i>Rättviseproblem.....</i>	10
<i>Transaktionskostnader.....</i>	11
<i>Fri information.....</i>	11
<i>Tidsperspektiv.....</i>	11
<i>Fångarnas dilemma.....</i>	12
AVSLUTNING	12
<i>Diskussion.....</i>	12
<i>Källkritik.....</i>	12
REFERENSER	

Inledning

Min grundläggande frågeställningen, som framkommer av titeln på uppsatsen, är om mer väldefinierade äganderätter kan lösa de miljöproblem vi idag brottas med. Jag kommer granska tesen utifrån olika resonemang som är vanligt förekommande i litteratur på området. Slutligen kommer jag även diskutera de olika resonemangen och väga dess för- och nackdelar mot varandra.

Mina huvudsakliga källor till uppsatsen är tryckt litteratur samt facktidskrifter inom miljö- och vetenskapsområdet.

Äganderätt

Historiskt

Förhållandet till ägande har under historien varierat, från att under vissa perioder och i vissa kulturer, varit något fult och syndaktigt till dagens individualiserade samhälle där privat ägande är normen.

Den franske filosofen Proudhon myntade begreppet "egendom är stöld" på 1800-talet i sin bok "What is property". Han menade att man med egendomsrätt gjorde andra människor beroende av en och detta hade ingen naturrättslig eller gudomlig grund. Istället förespråkade han en temporär bruksrätt för resurser under tiden man använde dem för eget arbete. (Proudhon 1993:13) Även en annan välkänd fransman, Rousseau, ansåg att eftersom jorden har en konstant mängd resurser är de resursuttag en individ gör indirekt en stöld från de andra. (Berthu & Lepage 1986:91)

Hösten 2000 kunde vi i Sverige se den raka motsatsen till Proudhon och Rosseaus slutsatser på lyktstolpar, rockmärken och reklampelare. Moderata ungdomsförbundet lanserade då sin kampanj "jag älskar att äga", äganderätten ses som ett grundvillkor till en fungerande marknad som ska leda till välstånd för alla.

Varför äganderätt?

Vi lever på en jord med begränsade resurser och så snart man befinner sig i en sådan typ av resursknapphet uppstår konflikter. Då alla individer inte kan utnyttja alla resurser helt obegränsat måste någon form av överenskommelse träffas mellan dem. Denna överenskommelse träffas oftast genom en stat som stiftar lagar, dessa lagar sätter ramarna för konkurrensen mellan individerna och definierar de olika äganderätterna, dvs vem som har rätt till vad. Det räcker dock inte med att stifta lagarna, det måste även finnas en rättsapparat som försäkrar att den som inte följer de instiftade lagarna utsätts för någon form av sanktioner. (Berthu & Lepage 1986:11)

Lagarna behöver dock inte alltid vara skrivna sådana, instiftade av ett parlament eller en diktator, de kan lika gärna bestå av traditioner, seder och bruk. Enligt Berthu & Lepage (1986) kan inget samhälle överhuvudtaget existera utan äganderättsregler som sätter ramar för resursanvändningen. Observera att äganderätt i sammanhanget inte behöver betyda privat äganderätt, utan kan lika gärna syfta på en kollektiv äganderätt. (ibid.)

Privat ägande kan definieras som att de av samhället godkända äganderätterna är subjektiva rättigheter av privat och exklusiv art, samt att de är fria att överlåta till någon annan. Det västerländska privatägandesystemet utmärks av tre grundprinciper:

- Rättigheten är av personlig art och angår individen direkt
- Rätten att bestämma över det ägda utan någon annans godkännande
- Fri överlåtelse mellan individer (Berthu & Lepage 1986:12)

Berthu & Lepage går till och med så långt att de påstår att ”Det finns miljöproblem bara där det inte finns privat egendom, där äganderättsstrukturerna är otillräckligt definierade och där den befintliga äganderätten inte är tillräckligt respekterad eller skyddad.” (Berthu & Lepage 1986:17)

Att äga i Sverige

I Sverige ägs så gott som all mark och allt vatten av någon, i vissa fall är dock denna någon staten eller en kommun. Ett viktigt undantag finns dock och det är allmänna vattenområden som saknar ägare, men där staten kan reglera nyttjandet. (Carlman 2000:18)

Historiskt har svensk lag ställt krav på markägare, något som vi också skulle kunna kalla för inskränkningar i äganderätten av mark. Under historien har synen på vad äganderätten bör innebära förändrats med rådande värde- och maktförhållanden. Carlman delar in synen på äganderätten i två huvudkategorier;

- De som härleder äganderätten ur rättsystemet
- De som betraktar äganderätten som något fundamentalt och utifrån detta tolkar rättsystemet

Dessa olika syner kan delvis översättas till ideologiska tillhörigheter, där exempelvis den liberala ideologin försvarar den senare, ägarevänliga, tolkningen. (Carlman 2000:19)

Vad innebär då äganderätten? Carlman skriver att den som har äganderätten till en bit mark har rättsligt skydd mot dem som på olika sätt gör anspråk på dennes mark (förutom expropriationsrätten). Detta innebär att markägaren har rätten att utnyttja marken på olika sätt, men även att denne har rätt till ersättning i de fall där nyttjandefriheten förloras. (Carlman 2000:20)

Vi har i Sverige idag ingen fullständigt grundlagsskyddad äganderätt, endast ett fåtal länder i världen har idag det. 1993 antogs dock Europakonventionens formulering kring äganderätt i svensk lagstiftning vilket förstärkte äganderätten, bland annat kan numera en individ som fått egendom exproprierad av staten överklaga detta till domstol. Europakonventionens formuleringar innefattar dock endast privat ägande och omfattar inte gemensamt eller offentligt ägande. För en mer utförlig diskussion kring äganderättens vara eller icke vara i svensk grundlag hänvisar jag till filosofen Torbjörn Tännsjö's bok ”Filosofi & Politik” (2000). (Tännsjö 2000:57)

Producentansvar

I Sverige har vi idag lagstiftat producentansvar för förpackningar, vilket innebär att producenterna måste besörja för att förpackningarna omhändertas och till viss del återvinns efter avslutad användning. I ”Kretsloppsstat eller kretsloppssamhälle” (1998) tar Henrik von Sydow upp producentansvaret till diskussion ur ett äganderättsperspektiv. Exemplet von Sydow nämner är att ett återvinningsföretag placerat ut behållare för tidningspapper i Växjö, relativt snart fick företaget klagomål från kommunens Miljö- och hälsoskyddsnämnd som förklarade att endast producenternas representant, i det här fallet Pressretur, hade rätt att

befatta sig med det använda tidningspappret. Konsumenterna hade alltså inte rätt att själva bestämma över vem som skulle ta hand om deras avfall trots att de själva ägde det. (von Sydow 1998:16)

Anledningen till att den här dispyten överhuvudet taget uppstod var givetvis ekonomisk, tidningspapper är idag en ekonomisk tillgång och inte en belastning. Det intressanta i von Sydows frågeställning är just om producentansvaret, såsom det är utformat idag, är förenligt med en privat äganderätt enligt den definition jag ovan redovisat. (ibid.)

Property rights

Ett begrepp man ofta stöter på i debatten kring äganderätt är ”property rights” från engelskans äganderätt. Det som främst diskuteras kring property rights är olika äganderättsformer. Carlman skiljer ut fyra ägarförhållanden som hon anser utgöra basen för stora delar av diskussionen;

- Statligt ägande
- Privat enskilt ägande
- Gemensamt ägande
- Utan ägare

(Carlman 2000:21)

Varför skulle en mer väldefinierad äganderätt leda till mindre miljöproblem?

Om äganderätterna är privata och väldefinierade är tanken att A inte kan förbruka en resurs som ägs av B utan att ersätta B för den skada som uppstår. Risker för överexploatering av resursen minskar när ägaren av den har rätt att förvalta den idag och i framtiden. En rationell ägare anses vårda resursen på ett långsiktigt mer effektivt sätt än om resursen är gemensamt ägd. (Pihl 1997:38)

Allmänna och gemensamma tillgångar

När ett avtal sluts mellan två parter på marknaden och en vara byter ägare så är det egentligen äganderätten över varan som byter ägare. För att detta ska kunna ske måste ägandet vara både väl definierat i lag samt väl fungerande i praktiken. (Hahn 1997:23) Detta gäller för varor som är rivaliserande och utestängbara, dessa begrepp förklaras nedan. När jag i fortsättningen talar om en ”vara” menar jag ”vara eller tjänst” om inte annat anges eller framgår av kontexten.

Utestängbarhet

När ägaren av en vara kan förhindra att andra utnyttjar den, på grund av dess egenskaper eller institutionella förhållanden, så talar man om att varan faller under begreppet utestängbarhet. Omvänt så är varor där ägaren inte kan utesluta andra från att använda den icke-utestängbara, detta är mer intressant ur ett miljöperspektiv. Ett exempel på en icke-utestängbar vara är blåbär i en svensk skog, enligt den svenska allemansrätten är ju dessa en allmän tillgång som alla har tillgång till (om vi räknar bort möjligheten att ta sig till skogen, tid, utrustning mm.). (Hahn 1997:24)

Eftersom alla har tillgång till att plocka bären finns det en viss risk att konkurrens om dem uppstår och de plockas innan de hunnit mogna. En lösning på detta problem är att göra om bären till en gemensam ägd (common) tillgång istället för en allmän (open access) tillgång. På så sätt råder allmän tillgång inom en bestämd, avgränsad grupp, men utestängbarhet utanför gruppen. (ibid.)

Rivalitet

Konsumtion av en rivalitetsvara innebär att en annan individ inte kan konsumera samma vara. Motsatsen är en icke-rivaliserande vara där den enes konsumtion inte förhindrar de andras möjlighet att konsumera samma vara, ett bra exempel är att lyssna på ett radioprogram. Hur många lyssnarna på radioprogrammet än är så förhindrar de ändå inte andra att lyssna på samma radioprogram. (Hahn 1997:32)

Luften utgör ett intressant exempel i sammanhanget. Luft är ett bra exempel på en icke-utestängbar vara, men är också till stor del en icke-rivalitetsvara. Att folk andas för mycket är under normala omständigheter inget problem. Problemen uppstår däremot när någon förorenar luften, luftföroreningar är ju till stor del också icke-utestängbara. Vare sig man hjälpt till att producera föroreningarna eller inte drabbas man av dess konsekvenser. Omvänt så är miljöförbättringar i luften också icke-utestängbara. Därför bör kollektiva, lämpligtvis globala, institutioner ta på sig ägar- och förvaltaransvaret till luften. (Hahn 1997:25)

Tragedy of the commons

Garret Hardin skriver i sin artikel "Extensions of 'The tragedy of the commons'" (1998) att han från början accepterat Adam Smiths modell att summan av alla individers egoistiska vilja (economic man) var det bästa för samhället som helhet. Men Hardin skriver vidare att hans ståndpunkt i snart skulle komma att ändras i riktningen mot det som kom att bli omnämnt som the tragedy of the commons. (Hardin 1998)

Det råder dock en viss begreppsförvirring kring detta ämne, främst i svensk litteratur där översättningen från engelska ibland blivit lite missvisande. "Tragedy of the commons" borde på svenska heta "de gemensamägda tillgångarnas tragedi", medan "allmänningarnas tragedi" motsvaras av det engelska "tragedy of open access". Begreppet tragedy of the commons grundades först, närmare bestämt 1968 av Garret Hardin, i hans uppmärksammade paper i tidskriften Science. (Hahn 1997:25)

Hardins exempel, som ursprungligen var från William Foster Lloyd, på en allmänningarnas tragedi var en betesmark som obegränsat med herdor och boskap hade tillgång till. Om alla herdor agerade som economic man och utnyttjade marken mest möjligt skulle den girigaste herden tjäna mest på betesmarken till en början. Men efter en tid, allt eftersom efterfrågan stiger och utbudet är konstant, kommer de egoistiska individerna bli fångade i sin egen girighet. Den gemensamma tillgången, betesmarken, kommer att degraderas och till slut inte kunna tillfredsställa någon herdes boskap. Deras individuella nyttomaximerande och egoistiska handlande skulle komma att leda till en tragedi. (Hardin 1998)

Resonemanget bakom detta kortsiktiga och dumdristiga handlande skulle enligt Hardin vara enligt följande. Varje herde som tar ut ytterligare boskap på betesmarken får personligen full förtjänst för detta marginalbeteende. Samtidigt får däremot alla herdor tillsammans dela på den skada som denna ytterligare marginalbelastning på betesmarken medför. Utifrån detta antagande, menar Hardin, att varje herde hellre tar ut ytterligare boskap på betesmarken än att låta bli, eftersom de tjänar mer än de förlorar på detta beteende. Detta leder till att varje herde utökar sin djurbesättning obegränsat och således drabbas alla av en oundviklig tragedi. (Burger & Gochfeld 1998)

Hardins lösning för att undvika denna tragedi var statlig reglering, privatisering och exkludering av användare. Han menade även att en tvingande befolkningsreglering behövdes eftersom befolkningen ständigt ökar på en jord med begränsade resurser. Detta resonemang

kan givetvis kopplas direkt till Malthus befolkningsteorier och stora likheter finns. Hardin menade att med en växande befolkning var de allmänna tillgångar i fara för överexploatering. (Burger & Gochfeld 1998)

Kritik mot tragedy of the commons

Burger & Gochfeld lyfter i sin artikel "The tragedy of the commons 30 years later" (1998) fram möjligheten med lokala överenskommelser för att skydda gemensamägda tillgångar. Exemplet de nämner är ett antal fiskare och deras gemensamma fiskevatten, tillsammans bestämmer de hur mycket fisk som ska tas upp och när den ska fångas. För att systemet ska fungera måste dock fiskevattnet var utestängbart för övriga fiskare samt att den som bryter de, skrivna eller oskrivna, regler som satts upp drabbas av någon form av sanktion. (Burger & Gochfeld 1998)

Burger & Gochfeld kritiserar även Hardins ursprungliga resonemang på det individualegoistiska planet. Tragedy of the commons bygger till stor del på att alla individer ska agera för maximal momentan personlig vinning. Artikelförfattarna menar att så inte alltid är fallet. Samarbete, som visserligen kan innebära en något mindre vinst för individen i inledningsskedet, leder ofta till ett mer uthålligt resursutnyttjande och på så sätt en mer långsiktigt hållbar ekonomi. (ibid.)

I sitt paper "Toward an Interactive Theory of Nature and Culture: Ecology, Production, and Cognition in the California Fishing Industry" (1988) riktar även Arthur McEvoy omfattande kritik mot delar av Hardins tes. Han menar att när Hardin förutspår att individer ska agera utifrån strikt egoistiska premisser så är det en alltför stor förenkling som görs. Individer kommunicerar och samarbetar med varandra menar McEvoy, som nämner flera exempel där till exempel fiskare slutit frivilliga överenskommelser för att förhindra utfiskning av deras vatten. McEvoy skriver vidare att missbruk av resurser är mera ett socialt problem än ett resultat av individernas egoistiska handlande. (McEvoy 1988:229)

Coaseteoremet

Ronald Coase presenterade i en artikel 1960 en lösning på allmänningarnas tragedi som kom att kallas för Coaseteoremet. Coase menade att man inte nödvändigtvis behövde klargöra alla de aspekter som vanligen ingår i den privata äganderätten. Han hävdade att det kunde vara tillräckligt att fastslå rättigheten att förorena respektive att slippa föroreningar för att lösa allmänningarnas tragedi. Om väl rättigheterna kring föroreningarna är klargjorda kan parterna på marknaden förhandla fram en optimal föroreningsnivå. (Pihl 1997:38)

Marknadsliberal miljöhus hållning

Marknadsliberal miljöhus hållning är ett begrepp som man stöter på i en del litteratur kring äganderätt och miljöfrågor. Med begreppet syftar man på att marknaden löser de flesta problem, således även miljöproblem, dock krävs det väldefinierade äganderätter för att marknaden ska fungera. Precis som i traditionell nationalekonomi så förutsätter man även att det finns någon form av nattvaktarstat som ser till marknaden kan fungera. (Anderson & Leal 1991:7)

Att definiera nya äganderätter

Anderson & Leal skriver i sin bok "Marknadsliberal miljöhus hållning" om när den amerikanska västern blev koloniserad och fördelad mellan sina erövare på mitten av 1800-talet. I början var gränserna mellan de olika nybyggarnas ägor vare sig exakta eller

nödvändiga eftersom tillgången på mark vida översteg efterfrågan, men allt eftersom konkurrensen blev hårdare började man försöka rama in sina ägor och hålla ute de andra. Det var dock problem, enligt författarna, att hålla borta andras boskap från sina ägor, därför var det en välsignelse när den billiga och effektiva taggråden kom. (Anderson & Leal 1991:50)

När det blev ekonomiskt och praktiskt möjligt började man alltså att hävda sin äganderätt ännu starkare, eller omvänt så länge kostnaderna att hävda sin äganderätt är större än fördelarna den innebär så är det inte intressant. I och med att tekniken utvecklades så kan helt nya områden bli aktuella för mer väldefinierade äganderätter. I framtiden kan vi med hjälp av satelliter och modern elektronik till exempel komma att spåra utsläpp till dess källa och utkräva den ansvarige på ersättning. (Anderson & Leal 1991:58)

I vissa fall är det ännu inte ekonomiskt lönsamt att hävda sina äganderätter på grund av alltför dyrbar teknologi eller praktiska omständigheter. Dessa fall bör politiken ta hand om för att förhindra att dessa naturresurser degraderas eller hamnar i en allmänningarnas tragedi. Anderson & Leal anser dock att detta är en ”nödlösning” som ej bör eftersträvas eftersom politiska lösningar blir ”orubbliga och står i vägen för nya marknadsprocesser som stärker den ekonomiska ansvarskänslan, effektiviserar resursanvändningen och ökar den enskildes frihet.” (Anderson & Leal 1991:41)

Företags miljöpåverkan

Nils-Gösta Vannerberg skriver i sin bok ”Ragnarök inställt” (1997) att det på marknaden kring ett företag finns fyra aktörer; företagsägarna, de anställda, samhället och kunderna. Av dessa är det kunderna som har makten att styra vad företagen ska producera genom att välja vilket företags varor och tjänster de konsumerar. På så sätt är det även de som styr hur företagen agerar miljömässigt; efterfrågar konsumenterna produkter med låg miljöbelastning så produceras också detta, samt vice versa. Detta förutsatt att inte samhället (genom t ex lagar) sätter upp hinder för hur företaget ska agera. (Vannerberg 1997:132)

Utsläppsrättigheter

Luften är av naturliga skäl mycket svår att dela upp i lätt identifierbara bitar som kan delas ut till olika privata ägare. Därför har man försökt tackla problemet ”baklänges” och istället studerat vilka olägenheter man vill skydda sig mot med eventuella mer definierade äganderätter. De största luftburna miljöproblemen är givetvis utsläpp av olika slag, allt från försurande utsläpp till växthusgaser som spår på den växthuseffekten. Genom att istället för att fördela luften i sig har man istället experimenterat med att dela ut rätten till utsläpp till olika ägare, dvs. utsläppsrättigheter. (Näringsdepartementet 2000:177)

Praktiska erfarenheter

I USA har man sedan mitten av 1990-talet haft flera pilotverksamheter med utsläppsrättigheter samt handel med dessa. Ett av dessa är ”The US SO₂ Allowances Programme” som syftar till att minska de försurande svaveldioxidutsläppen från framför allt koleldade elkraftverk. Programmet är baserat på ”cap and trade”, vilket innebär att det finns ett bestämt utsläppstak och sedan fördelas utsläppsrättigheter mellan de olika parterna inom systemet, hur de fördelas ska jag diskutera nedan. (Näringsdepartementet 2000:117)

För att hålla transaktionskostnaderna nere och underlätta en väl fungerande handel med utsläppsrättigheterna har en utsläppsbörs vid Chicago Board of Trade upprättats. Handeln med utsläppsrättigheter är fri och exempelvis kan miljöorganisationer köpa upp

utsläppsrättigheter som sedan inte används och på så sätt minska de totala utsläppen. Ett sanktionssystem har även inrättats som bötfäller de som ej fyller sina åtaganden, utsläppsrättigheterna kan även minskas nästföljande år i motsvarande grad som utsläppen överskridits. Försöket har slagit väl ut och kraftiga utsläppsreduktioner har skett till förhållandevis låga kostnader. (Näringsdepartementet 2000:118)

Utdelning av utsläppsrättigheter

Vi fördelningen av utsläppsrättigheter kan fördelaren, oftast staten, använda sig av två huvudmodeller; auktion eller gratis fördelning, eller en kombination av dessa.

Auktion innebär att förorenaren köper rätten att släppa ut föroreningar. Det kanske tyngsta argumentet för denna metod är att det ger en inkomst till staten, en inkomst som kan användas för strategiska skattesänkningar eller förhindrar bortfallet från skatteunderlag som försvinner i och med införandet av utsläppsrättigheter. En auktion sätter även redan på det initiala stadiet en prisnivå på utsläppsrättigheterna vilket leder till ökad säkerhet och information till företagen huruvida de ska satsa på utsläppsreduktioner eller utsläppsrättigheter. Problemen med auktionsmetoden är bland annat att om det finns för få aktörer, eller att en aktör köper en stor del av utsläppsrättigheterna, så försätts prismekanismerna ur spel och andra aktörer blockeras. (Näringsdepartementet 2000:178)

Gratis tilldelning kan delas in i tre huvudkategorier; ren grandfathering, betingad grandfathering och normtilldelning. Ren grandfathering innebär att utsläppsrättigheter tilldelas de som idag (eller annan överenskommen tidsperiod) släpper ut den aktuella föroreningen, samt att de i fortsättningen kommer tilldelas dessa trots exempelvis nedläggning. Med betingad grandfathering menas att förorenaren måste uppfylla vissa uppställda kriterier för att få ta del av utsläppsrättigheterna samt att utsläppsrättigheterna inte längre delas ut vid exempelvis en nedläggning. Slutligen innebär en normtilldelning att förorenarna tilldelas utsläppsrättigheter i förhållande till hur de anpassat sig baserat på exempelvis sysselsättnings- eller produktionsnivå. (Näringsdepartementet 2000:181)

Problem med mer väldefinierade äganderätter

Det finns ett antal problem med mer väldefinierade äganderätter, jag kommer här redovisa några av de mer omdiskuterade.

Kontrollerande myndighet

För att äganderätterna ska respekteras mellan samhällets alla individer och sammanslutningar måste antingen ett spontant konsensus förekomma att så ska ske, alternativt att en kontrollerande myndighet står för en överordnad kontroll och utfärder sanktioner till de som ej respekterar ordningen. Håkan Pihl (1997) ger exemplet att vikingarna kunde valt att bedriva handel och respektera äganderätterna istället för att plundra och stjäla på de platser där de ansåg det fördelaktigt att få återkomma. För att äganderätterna spontant ska respekteras måste det alltså ligga ett vinstsyfte i detta för den enskilde individen. Att alla parter i samhället spontant skulle respektera dessa rättigheter förefaller alltså ganska otroligt, med tanke på att vi i dagens samhälle inte respekterar äganderätterna som dessutom skyddas av en kontrollerande myndighet, staten. (Pihl 1997:43)

Rättsviseproblem

Ett annat problem är hur den inledande fördelningen av de privata äganderätterna sker. Det finns flera olika modeller för hur detta kan ske, se kapitlet ”utdelning av utsläppsrättigheter”

ovan. Även om samhället i stort tjänar på att införa privata äganderätter behöver inte alla enskilda individer göra det. Resurser som i ett inledningsskede var likvärdiga kan snart förändra sig och leda till en fördelning som inte uppfattas som rättvis på grund av den bristande information vid fördelningen. (Pihl 1997:44)

En spännande situation, ur äganderättsperspektiv, uppstod i mitten av 1980-talet. Larmrapporter om att det livsviktiga ozonskiktet höll på att tunnas ut till följd av västvärldens användning av bland annat freoner och haloner nådde västvärlden. Trots att Europa och USA stod för de största kvantiteterna utsläpp så drabbade konsekvenserna helt andra delar av jordklotet. Redan två år efter upptäckten av problemet klubbades det så kallade Montrealprotokollet som begränsar utsläppen av ozonnedbrytande gaser. (French 2000:87)

Transaktionskostnader

Kostnaderna för att införa privata äganderätter och för att åstadkomma överenskommelser kan i vissa fall vara för höga. I de fall där kostnaderna för att införa äganderätter överstiger de förväntade förtjänsterna av förändringen är det inte troligt att förändringen genomförs. Ägaren måste, med hjälp av en kontrollerande myndighet, kunna identifiera och förhandla med de som vill använda resursen samt slå fast de effekter ett eventuellt utnyttjande av resursen innebär. Neoklassisk ekonomi utgår från att dessa transaktionskostnader är försumbara, så är det dock sällan i verkligheten. (Pihl 1997:45)

Ny teknik och förändringar i kontrollerande myndigheter kan ofta sänka transaktionskostnaderna. Vi har sett detta hända med resurser som skog, mark och metallfyndigheter. Vissa resurser som luft, hav eller ozonskiktet har dock så höga transaktionskostnader att det är tveksamt om mer väldefinierade äganderätter kan vara en lösning. (ibid.)

Dagens allmänna resurser kännetecknas av att transaktionskostnaderna för att förhandla direkt mellan de som skadas och de som förorenar är för höga. Förhandlingar kn alltså inte ske enligt Coaseteoremet på grund av för höga transaktionskostnader. Detta beror ofta på att förorenarna är för många till antalet, geografiskt spridda samt att kvantiteterna utsläpp ofta är begränsade. Allt detta leder till att det är omöjligt att identifiera alla förorenare samt att förhandla med dessa om ersättning. (Pihl 1997:46)

Fri information

Vid överenskommelser på en fri marknad bör parterna ha tillgång till fri och korrekt information, så är ofta inte fallet när man diskuterar naturresurser. Om exempelvis en part har bättre tillgång till information än den andra kan den första utnyttja detta för sin egen vinnings skull. När det gäller miljöproblem såsom föroreningar finns det ofta tröskelvärden och fördröjningseffekter som ytterligare förstärker vikten av tillgång på information. (Pihl 1997:45)

Tidsperspektiv

Ägare av resurser sätter ibland kortsiktiga förtjänster framför långsiktiga, vilket leder till misshushållning på längre sikt. En sådan kortsiktighet kan ofta förklaras med bristande information, men inte alltid. I vissa fall kan ju faktiskt ägaren av en resurs föredra en kortsiktig vinst framför en långsiktig, vinster samma dag känns betydligt säkrare än de förväntade vinsterna tio år senare. Detta kan i ett längre perspektiv innebära att allmänningarnas tragedi återuppstår, trots de privata väldefinierade äganderätterna, men denna gång mellan generationer istället för mellan individer. (Pihl 1997:49)

Fångarnas dilemma

I denna situation, där kortsiktiga vinster sätts framför långsiktiga, kan "fångarnas dilemma" uppstå. Fångarnas dilemma är från början en spelteori konstruerad av den amerikanske matematikern Tucker. (Brännlund & Kriström 1998:250) Enkelt beskrivet kan det i resursfrågan innebära att en jordbrukare som väljer att bruka sin mark långsiktigt konkurreras ut av de som brukar den kortsiktigt, eftersom de som brukar marken kortsiktigt får i början en högre avkastning. Resultatet av detta blir att alla jordbrukare tvingas bruka marken kortsiktigt eller inte alls, de är fast i fångarnas dilemma. (Pihl 1997:52)

Avslutning

Diskussion

Att en väldefinierad äganderätt är lösningen på vissa miljöproblem framstår som ganska klart efter denna genomgång av olika ståndpunkter. Om dessa äganderätter ska förvaltas av en enskild individ eller genom mindre sammanslutningar av individer kan dock variera. De resurser som lämpar sig bäst för väldefinierade äganderätter är till stor del redan idag frigjorda från staten och överförda till privat ägande.

Vissa resurser kommer dock alltid att ha så pass höga transaktionskostnader att det inte lönar sig att definiera äganderätterna för dem, dessa förvaltas idag oftast av staten eller genom mellanstatliga avtal. En intressant lösning på detta problem är dock utsläppsrättigheterna som definierar föroreningarna istället för resursen. Frågan man måste ställa sig är om staten är en bättre förvaltare av en resurs än vad en enskild individ är, det finns inte mycket som talar för det historiskt sett. Varför skulle en stat ta ett mer långsiktigt ansvar än en privat ägare?

Stater har dock ofta tillgång till omfattande vetenskaplig expertis samt lever i en annan konkurrenssituation som inte går att jämföra med de privata ägarna, detta talar faktiskt för ett mer långsiktigt resursutnyttjande. Jag tror att en bra lösning i många fall är att låta mindre lokala sammanslutningar få ta ansvar för "deras" resurser. Då skulle ett lokalt och gemensamt ansvar utvecklas för att bevara resursen, denna metod är dock ej möjlig för alla resurser.

Jag vill även kort diskutera ett annat problem jag ser i äganderättsförespråkarnas teorier. I de exempel där äganderätterna är väldefinierade är tanken att föroreningen ska betala för de skador de åsamkar äganderättsinnehavaren, eller Polluter Pay Principle med andra ord. Problemet som då uppstår är hur man värderar en degradering på en resurs, ska den värderas med någon av gängse naturvärderingsmetoder? Eller ska den värderas efter dess strikta marknadspris, som i dagsläget inte innefattar vare sig externa kostnader eller icke-användarvärden? Ett sådant system tror jag skulle möta många praktiska svårigheter.

Källkritik

Huvuddelen av litteraturen som funnits tillgänglig för denna uppsats har förespråkats mer väldefinierade äganderätter som lösningen på miljöproblemen. Denna litteratur kommer till stor del från näringslivet och deras thinktanks. Jag har faktiskt haft problem att finna litteratur som överhuvud taget framhåller de problem som utökade äganderätter innebär.

Referenser

Litteratur

- Andersson Terry, Leal Donald, (1991), *Marknadsliberal miljöhus hållning*, Timbro, Stockholm
- Berthu Georges, Lepage Henri, (1986), *Äganderätt ger välstånd*, Ratio / Timbro
- Brännlund Runar, Kriström Bengt, (1998), *Miljöekonomi*, Studentlitteratur, Lund
- Carlman Inga, (2000), *Framtiden i förfädernas händer*, Carlssons Bokförlag, Stockholm
- French Hillary, (2000), *Vanishing borders, Protecting the planet in the age of globalization*, Worldwatch Institute, Washington DC
- Hahn Thomas (red.), (1997), *Miljöekonomi och ekologisk ekonomi. Småskriftserien nr 101*, SLU, Uppsala
- McEvoy Arthur, (1988), *Toward an Interactive Theory of Nature and Culture: Ecology, Production, and Cognition in the California Fishing Industry*, I: Worster Donald (red.), (1988), *The ends of the earth*, Cambridge University Press, Cambridge
- Näringsdepartementet, (2000), *SOU 2000:45 Handla för att uppnå klimatmål!*, Stockholm
- Pihl Håkan, (1997), *Miljöekonomi för en hållbar utveckling, andra upplagan*, SNS Förlag, Stockholm
- Proudhon Pierre-Joseph, (1993), *What is property, edited and translated by Donald Kelley and Bonnie G. Smith*, Cambridge University Press, Cambridge
- Tännsjö Torbjörn, (2000), *Filosofi & Politik*, Manifest Kulturproduktion, Stockholm
- Vannerberg Nils-Gösta, (1997), *Ragnarök inställt*, Timbro, Stockholm
- von Sydow Henrik, (1998), *Producentansvar – med kvoten som miljöpolitikens måttstock*, I: Strömmer Gunnar (red.), (1998), *Kretsloppsstat eller kretsloppssamhälle? Pejling nr.7*, Timbro, Stockholm

Artiklar

- Burger Joanna, Gochfeld Michael, (1998), *The tragedy of the commons 30 years later*, Environment vol. 40 issue 10
- Hardin Garret, (1998), *Extensions of 'The tragedy of the commons'*, Science vol. 280 issue 5364